

İBN RÂHEVEYH

(bk. İBN RÂHÛYE).

İBN RAHHÂL

(ابن رحال)

Ebû Alî el-Hasen b. Rahhâl b. Ahmed
b. Alî et-Tedlâvî el-Ma'dânî
(ö. 1140/1728)

Mâlikî fakihî.

Fas'ın orta bölgesinde, Fas-Merakeş şehirlerini birbirine bağlayan vadi üzerindeki Tâdilâ'dan (Tâdile) olup bu bölgede doğup büyüdüğü, daha sonra dönemin önemli ilim merkezlerinden Fas'a giderek dinî eğitimini tamamladığı anlaşılmaktadır. Hocaları arasında Ebû Ali Nüreddin Hasan b. Mes'ûd el-Yûsî, Ebû Muhammed Abdüsselâm b. Tayyib b. Muhammed el-Kâdirî el-Hasenî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülkâdir el-Fâsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan el-Miknâsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Ebû'l-Kâsım b. Süde gibi âlimler yer alır.

İbn Rahhâl öğrenimini tamamladıktan sonra, Sultan Ebû İnân el-Merînî tarafından inşa ettirilen ve Fas'ın en büyük medreselerinden biri olan Mütevekkiliyye'de ders vermeye başladı. Halîl b. İshak el-Cündî'nin Mâlikî fikhına dair *el-Muhtaşar* adlı kitabını okutmakla meşhur oldu, dersleri büyük rağbet gördü. Öğrencileri arasında Ebû'l-Kâsım İbn Saîd el-Amîrî el-Miknâsî, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed el-Fâsî, Ebû'l-Bekâ Muhammed b. Yaîş eş-Şâvî, Ahmed b. Mübârek es-Sicilmâsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Bekrî eş-Şâzelî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf el-Müceylidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdüssâdık ed-Dükkâlî gibi şahsiyetler vardır. Sultan Mevlây İsmâil zamanında (1672-1727) iki defa kadılık görevini üstlenen İbn Rahhâl önce Fas'ta, ardından Miknâs'ta (Meknes) kadılık yaptı. Fas kadılığından alındığı zaman yeniden eğitim ve öğretim hayatına döndü. Bir süre sonra tekrar Miknâs kadılığına getirildi ve 3 Receb 1140 (14 Şubat 1728) tarihinde vefatına kadar bu görevde kaldı.

Kaynaklar İbn Rahhâl'i, Mâlikî mezhebine olan derin vukufu ve bu mezhebin klasik metinlerinden birçoğunu ezbere bilmesi sebebiyle zamanında Mâlikî mezhebinin hâfızı, fetva ve nevâzil konusunda üstün yetenekli, güzel ahlâklı ve cömert

bir kimse olarak anar, kadılık görevinde çok başarılı olduğunu ifade eder. Esasen kendisi de eserlerinde kadıların dirayet ve ferâset sahibiolması, şer'î hükümler kadar halkın örf ve âdetini, tarafların ahlâkını ve ruh halini de iyi bilmesinin lüzumunu vurgulamıştır. İbn Rahhâl, fikhî toplumun gelişim ve islahının hizmetinde kullanmanın gereğini savunuyor, bu sebeple meydana gelen olaylarda taklit yerine ichtihâdî ön planda tutarak fikhî konular etrafında derinlemesine araştırma ve tartışma yapılmasını arzu ediyordu. Olaya ve dinin genel amaçlarına uygun düşmeyen ahkâmla hüküm veren kadıların eleştirir, onları daha fazla düşünmeye ve araştırmaya çağırırdı. Toplumda yerleşmiş bir kısım bâtil inançları tenkit etmekten geri durmayan ve yaşadığı bölgenin şartlarını dikkate alarak ichtihâd yapan İbn Rahhâl, önceki bazı hükümlere muhalefet etmekten çekinmeyip görüşler arasında tercihte bulunmuş ve bazan farklı sonuçlara varmıştır. Meselâ davaların mescid içinde görülüp karara bağlanmasına karşı çıkmış, hâkimin âdil olduğunu bildiği şahitleri tâdile ihtiyaç duymadan hüküm verebileceği görüşüne muhalefet etmiştir.

Eserleri. 1. *Şerhu Muhtaşari Halil (Fethu'l-Fettâh)*. Halîl b. İshak el-Cündî'nin Mâlikî fikhına dair meşhur eserine yazdığı bu şerh müellifin en önemli kitabı olup kendi görüş ve ichtihâdlarını da ihtiva eder. Talebesi Amîrî, eserin hemen hemen Mâlikî mezhebinin bütün metinlerini ihtiva edecek kadar kapsamlı olduğunu söylemiş, İbn Zeydân, el-Hizânetü's-Sultâniyye'de on beş ciltlik bir yazma nüshasının bulunduğunu belirtmiştir (*Târîhu Miknâs*, III, 8). Şerhin Rabat el-Hizânetü'l-melekiyye'de bazı ciltleri, Tıtvân'da el-Câmiu'l-kebir Kütüphanesi'nde on beş ciltlik bir nüshası ve yine Tıtvân el-Mektebetü'l-âmm'e'de diğer bir nüshası (*Keşfü'l-kınâ*, neşredenin girişi, s. 29), Fas'ta Hizânetü'l-Karaviyyin'de bazı ciltleri (M. Âbid el-Fâsî, I, 427; II, 531-532) ve Temgrût Dârü'l-kütübî'n-Nâsriyye'de (nr. 624) bir cildi mevcuttur (Muhammed el-Menûnî, s. 72; mikrofilm halinde nikâhla ilgili bir nüsha için bk. *Fihrisü'l-muşavverât*, III, 221). 2. *İhtişâru Şerhi Muhtaşari Halil*. Halîl b. İshak'ın adı geçen eserine Muhammed b. Abdullah el-Haraşî tarafından yazılan şerhin muhtasarıdır. İbn Zeydân, bunun da çok önemli bir eser olduğunu belirterek el-Hizânetü's-Sultâniyye'de dört ciltlik yazma nüshasının bulunduğunu belirtir (*Târîhu Miknâs*, III, 8). 3.

Hâşiye 'alâ Şerhi Meyyâre 'alâ Tuhfeti'l-hükkâm li'bni 'Âşım. Ebû Bekir İbn Âsım'ın eserine Meyyâre'nin yazdığı şerhin hâşiyesi olup bu şerhin kenarında basılmıştır (I-II, Fas 1299; I-II, Kahire 1315). 4. *el-İrtifâk fi mesâ'ili'l-istihkâk*. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları mevcut olan eseri (Tunus, Dârü'l-kütübî'l-vataniyye, nr. 1694, 12301; Rabat, el-Hizânetü'l-âmm'e, nr. 487, 1079, 1418, 1649, 1862) Muhammed b. Süleyman el-Menîî 1986'da Mekke Câmîatü Ümmi'l-kurâ'da yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamıştır. 5. *Ref'u'l-iltibâs 'an şirketi'l-ğammâs*. Ziraî ortaklık hakkındaki bu eserin Fas'ta taş baskısı yapılmış ve kitap Jacques Berque tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir (*Keşfü'l-kınâ*, neşredenin girişi, s. 31). 6. *Keşfü'l-kınâ 'an tazmîni's-şunnâ*. İşçi ve esnafın tazmin sorumluluğuyla ilgili olan eserin Fas'ta taş baskısı yapılmış ve önce Jacques Berque tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte (Cezayir 1949), ardından Muhammed el-Hâdî Ebû'l-Ecfân tarafından neşredilmiştir (Tunus 1986; Beyrut 1996). Müellifin kaynaklarda ayrıca *Yetîmetü'l-ağdeyn fi menâfi'l-ye-deyn* ve *el-Ed'îyye* adlı eserlerinden de söz edilir (eserlerin yazma nüshaları için bk. *Keşfü'l-kınâ*, neşredenin girişi, s. 28-32; Abdülâzîz b. Abdullah, *Ma'lemetü'l-fikhi'l-Mâlikî*, s. 71).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rahhâl, *Keşfü'l-kınâ 'an tazmîni's-şunnâ* (nşr. Muhammed el-Hâdî Ebû'l-Ecfân), Tunus 1986, neşredenin girişi, s. 17-37; Ebû'l-Kâsım İbn Saîd el-Amîrî, *Fehresetü's-şüyüh*, Rabat el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 905, vr. 89; Kâdirî, *Neşrü'l-meşânî*, II, 132; Abdüsselâm İbn Süde, *Çudâtü Fâs*, Rabat el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 1140; a.mlf., *Delilü mü'errifi'l-Mağribi'l-Aksâ*, [baskı yeri yok] 1960, I, 189; İbn Zeydân, *Târîhu Miknâs*, Rabat 1931, III, 7-9; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 298; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 334; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 696; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 204; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 224; Abdülhâdî et-Tâzî, *Câmi'u'l-Karaviyyin*, Beyrut 1972, III, 69; Abdullah Kennûn, *en-Nübûgu'l-Mağribî*, Beyrut 1975, I, 297; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmi*, II, 276; E. Levi-Provençal, *Mü'errifu's-şürefâ* (trc. Abdülkâdir el-Hallâdî), Rabat 1397/1977, s. 212; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûâtü Hizânetü'l-Karaviyyin*, Dârülbeyzâ 1400/1980, I, 427; II, 531-532, 537; Abdülâzîz b. Abdullah, *Ma'lemetü'l-fikhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1983, s. 71; a.mlf., *Mu.M*, I, 103; Muhammed el-Menûnî, *Delilü mahtûâtü Dâri'l-kütübî'n-Nâsriyye bi-Temgrût*, Muhammedîye 1985, s. 72 (nr. 624); *Fihrisü'l-muşavverâti'l-mikrofilmiyye bi-kısmi'l-mahtûâtât* (nşr. Merkezü'l-Melik Faysal), Riyad 1993, III, 221; *Delilü resâ'ili Câmî'ati Ümmi'l-kurâ' ilâ nihâyeti 'âm 1415 hicriyye*, Mekke 1996, s. 24.

MUHAMMED EL-HÂDÎ EBÛ'L-ECFÂN